

Kur'an'daki İfadelerin Yapısal Özelliklerinin Sağladığı Mana Derinlikleri

Maşallah TURAN*

Depth of Meaning in Structural Features of the Qur'an Expressions

Citation/©: Turan, Maşallah, Depth of Meaning in Structural Features of the Qur'an Expression, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 21-41.

Abstract: When looked at by an eye of researcher, it is seen that The Quran uses structural features of the words extremely careful and goal-oriented way. The linguistic niceties such the words take forward, leaving after, using the singular or plural, using the words especially by choosing to use the one of known synonyms, are manifestations of the pursuit of such an aim. Here, when the actual text of the Qur'an which is almost built with linguistic subtleties of this kind, can transfer to another language, It can be ignored some of the extremely important literary features and can be lost sight of. This issue should not be ignored and and carry out this complementary studies is a requirement. This work is followed by such a goal.

Keywords: Quran, Translation, Interpretation, Structure of Language, Literary Properties.

Atıf/©: Turan, Maşallah, Kur'an'daki İfadelerin Yapısal Özelliklerinin Sağladığı Mana Derinlikleri, Artuklu Akademi, 2017/ 4 (1), 21-41.

Öz: Araştırmacı bir gözle bakıldığında görülen o ki Kur'an-ı Kerim, kelimelerin yapısal özelliklerini son derece dikkatli ve gayeye dönük bir şekilde kullanmaktadır. Kelimeyi öne alma, sonraya bırakma, tekil veya çoğul kullanma, bilinen eşanlamlı kelimeler içinde özellikle bir tanesini tercih etme gibi dilsel incelikler, böyle bir gaye takibinin tezahürleridir. İşte Kur'an'ın nazmı, adeta bu türden dilsel inceliklerle örüldüğünden, asıl metni başka bir dile aktarmada son derece önemli bazı edebî özellikler ihmal edilebilmekte ve gözden kaybolabilmektedir. Bu hususun göz ardı edilmemesi ve bu türden olan

* Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Tefsir Bilim Dalı.

Bizzat Kur'an'dan somut bir örnek olmak üzere, anlatım sanatının enteresan örneklerinden bir tanesi olan Yüce Allah'ın şu sözünü hatırlatalım: "(Ey Resul) sana, İbrahim'in güzelce ağırlanan misafirlerinin haberi geldi mi? Hani onlar, onun yanına girmişler de şöyle demişlerdi: 'Selama'. O da 'selam' demişti. Bunlar tanınmayan kimseler (diye düşünmüştü)."² Dikkat edilirse burada Kur'an-ı Kerim, iki selamı farklı şekilde kullanmaktadır. Birinci selamı mansub yani fethalı, ikinci selamı ise merfu' yani ötreli getirmektedir. Nahiv kaidelerine göre fethalı olan "سلاما selama" sözünün fiil kalıbıyla açılımı şudur: نسلم سلاما Nusellimu selama: Sana selam ediyoruz, yani fiil takdir edilir. "سلام Selam" sözünün açılımı ise isim kalıbıyla şudur: سلام عليكم Selamun aleyküm: Allah'ın selamı üzerinize olsun, yani isim cümlesi takdir edilir. İsim kalıbı ise Arapça kaidelere göre zamanla kayıtlı olmadığından, fiilden daha kalıcı ve daha güçlüdür, devamlılığı ifade eder. Bu da gösterir ki İbrahim (a.s.) melekleri, onların selamlarından daha hayırlı olan bir selamla selamlamıştır.³ Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "Size bir selam verildiği zaman, ondan daha güzeliyle veya aynısıyla karşılık verin. Hiç şüphesiz Allah, her şeyin hesabını gereği gibi yapandır."⁴

Kur'an metni, akademik bir sabırla incelendiğinde, söylemlerindeki dikkatin, üslubundaki işi sağlama almanın ve sanatsal anlatımındaki üstünlüğün insanı derinden etkilememesi mümkün değildir. Böyle bir gözle bakıldığında, Kur'an'ın her kelimesinin, belki her harfinin hatta her harekesinin, bazen okunuş kuralının hesabının yapıldığı sanatlı, amaca dönük bir anlatım tarzı görülecektir. Bir noktadan sonra artık Kur'an'ın bir insan sözü olmasının mümkün olmadığı, son derece net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.⁵

Yeri gelmişken okunuş kuralıyla ilgili, Zilzâl suresindeki şu enteresan örneği hatırlatalım: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ * وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ Artık kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir. Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir."⁶ "Miskâle zerretin hayren" cümlesi okunurken tecvid kurallarından izhâr yapılır, "miskâle zerretin şerren" ifadesi okunurken ise ihfâ yapılır. Bu bize iki nükteyi kazandırır: 1- Yaptığınız hayırlı-güzel şeyleri izhar edin yani açıktan yapın.

² Zâriyât, 51/25.

³ Bk., Cârullah Ebu'l Kasım Mahmud b. Ömer Zemahşerî (467-538 h.), *el-Keşşaf* (I-IV C.), el-Mektebetu't-Tevfikîyye, Kahire 2012, IV, 399.

⁴ Nisâ, 4/86.

⁵ Bk., Fâdil Sâlih Sâmîrrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'ânî*, Dar-u Ammar, Amman-Ürdün, IV. Baskı, 2006 (1427), s. 7

⁶ Zilzâl, 99/7-8.

İnsanlık hali kötülük yaptıysanız gizleyin, ulu orta söyleyip durmayın. 2- Hayır işlerken acele edin, gecikmeyin. Şer işlemeye niyetlendiğinizde acele etmeyin, durup düşünün, ola ki vazgeçersiniz.

İşte Kur'an'daki bu dilsel mucizeyi görebilmek için yapılması gereken, tarafgirlik elbisesini çıkarmak ve sadece ilmî ve akademik bir ruh ile meseleye bakabilmektir.

Şimdi, Kur'an'ın kullandığı üsluba ait bazı hususları örneklerle detaylandırmak suretiyle ele alalım.

1. Kur'an'ın Kendisine Has Anlatım Tarzı

Bilindiği üzere Kur'an, ilk planda Araplara, sonra bütün insanlara bir benzerini getirme konusunda meydan okumuştur ve okumaktadır. Yanı sıra hepsinin birbirlerine yardımcı olmaları durumunda da onun bir benzerini getiremeyeceklerini ilan etmektedir. *"Yoksa onun uydurma olduğunu mu söylüyorlar. De ki: "Eğer doğru söyleyenler iseniz, haydi Allah'tan başka gücünüzün yettiklerini de yardıma çağırıp siz de onun gibi uydurma on sûre getirin."*⁷ *"Şayet kulumuza indirdiğimiz Kur'an hakkında şüphe içindeyseniz, haydi onun benzeri bir sûre getirin ve eğer doğru söyleyenler iseniz, Allah'tan başka şahitlerinizi de çağırın (da bunu ispat edin)."*⁸ Meydan okumayı şu sözüyle daha da pekiştirmektedir: *"De ki: Andolsun ki, insanlar ve cinler bu Kur'an'ın bir benzerini getirmek üzere toplansalar ve birbirlerine destek de olsalar, yine onun bir benzerini getiremezler."*⁹

Kur'an, Arapları bütününe veya on suresine ya da en azından bir suresine benzer getirmeye çağırılmaktadır. Bu meydan okuma, onun uzun surelerini içerdiği gibi kısa surelerini de kapsamaktadır. Evet Kur'an, muhataplarına Kevser, İhlâs, Nasr ve Kureyş gibi tercih edebilecekleri herhangi bir sureyle meydan okumaktadır. Hâlbuki tarihin tanıklığıyla, Araplar bunu yapamadılar, yapamayacaklarını anladılar ve gördüler ki savaş yoluyla karşılık vermek ve orduları bir araya toplamak, Kur'an'ın meydan okumasına sözle karşılık vermektен daha kolaydır.¹⁰

Hatta o derece ki Kur'an-ı Kerim, söz üstünlüğüyle müşrikleri etkiliyor, onlar da onu dinlemekten kendilerini alıkoyamıyorlardı. Bu sebeple taraftarlarının Kur'an'ı dinlemelerine engel olmaya çalıştılar.

⁷ Hüd, 11/13.

⁸ Bakara, 2/23.

⁹ İsrâ, 17/88.

¹⁰ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'ani*, s. 9.

Kur'an'ın duyulmasını engellemek için ellerinden geleni yaptılar, çünkü biliyorlardı ki onun tek başına kulaklara ulaşması bile gönüllerde derin bir etki, şiddetli bir tesir meydana getiriyordu. Yüce Allah, onların bu durumunu kendi ağızlarından şöyle dile getirmektedir: *"İnkâr edenler dediler ki, bu Kur'an'a kulak vermeyin. Baskın çıkmak için o okunurken gürültü yapın."*¹¹

Örneğin Ebu Cehil, Ebu Süfyan ve Ahnes bin Şerik'ten her birisi geceleyin gizlice onu dinlemeye giderdi. Peygamber Efendimiz evindeydi, onlardan haberi yoktu. Ayrıca onlardan hiçbiri arkadaşının yerini bilmiyordu. Sabah vakti girince ayrılıyorlardı, yolları kesişip karşılaştıkları zaman da birbirlerini kınayıp şöyle diyorlardı: 'Dönüp bu işi tekrarlamayın, bizim ahmaklar bizi bu halde görürlerse, kalplerine şüphe düşer.' Sonra ayrılıp gidiyorlardı. İkinci gece olduğunda, onlardan her biri kendi yerine dönüp, geceyi Kur'an'ı dinleyerek geçirirdi, sabah vakti girince yerlerini terk ediyorlardı. Dönüş yolunda karşılaşınca, birbirlerine ilk gece söylediklerine benzer şeyler söyleyip oradan uzaklaşıyorlardı. Nihayet üçüncü gece olduğunda gene her birisi yerini aldı, geceyi Kur'an'ı dinleyerek geçirdi. Ortalık aydınlanıp da birbirlerini görünce şöyle dediler: 'Bir daha dönmeyeceğimize söz vermeden ayrılmayacağız.' Bunun üzerine birbirlerine söz verip sonra ayrıldılar.¹² Yüce Allah peygamberine bu durumu şöylece haber vermektedir: *"Biz, onların seni dinlediklerinde ne için dinlediklerini, o zalimlerin gizli konuşmalarında: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz" dediklerini de çok iyi biliniz."*¹³

Velid b. Muğire'nin bu konudaki sözü de meşhurdur. Kureyş'ten bir grup insan onun yanında toplanır, kendisinin onayıyla alacakları ve Hacc mevsiminde insanlara söyleyecekleri bir görüş üzerinde söz birliği etmek için onlardan kimileri Hz. Peygamber için "şair", kimileri "kâhin", kimileri "sihirbaz", kimileri "mecnûn/deli" diyelim der. O ise bunları yanlış bulup reddeder ve der ki: *"Allah'a yemin olsun ki onun sözünün bir tatlılığı vardır, üzerinde bir çekicilik vardır, o üstün gelecek, ona üstün gelinemez."*¹⁴

İşte Kur'an'ın anlatımı, o derece sanatlı ve maksatlı bir anlatımdır ki her kelimesi, hatta her harfi sanatlı ve maksatlı bir şekilde yerleştirilmiştir.

¹¹ Fussilet, 41/26.

¹² Bk., Sâmîrrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 10; Ebu'l Fida İsmail ed-Dimeşki İbn Kesir (V. 774/1373), *Tefsiru'l-Kur'anî'l-Azim*, (I-III C.), İhtisar ve Tahkik: Sabûni, Muhammed Ali, Daru'l-Fikir, Beyrut, 1419 (1999), 3/44.

¹³ İsrâ, 17/47.

¹⁴ Bk., İbn Kesir, *Tefsiru'l-Kur'anî'l-Azim*, III, 566-567; Sâmîrrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 10.

Bu yerleştirmede sadece bir ayet ya da sadece bir sure gözetilmiş değil, aksine bu anlatım tarzında bütün bir Kur'an gözetilmiştir.

Bu hususla ilgili olarak, harekesiz hece harfleriyle başlayan surelerin bu harfler üzerine bina edilmesi de dikkat çekmektedir. Mesela, “ق / kâf” harfinin geçtiği kelimeler, Kâf suresinde çokça tekrar edilmiştir, “ص / Sâd” harfinin geçtiği kelimeler, Sâd suresinde çokça tekrar edilmiştir. Daha bunun gibi örnekler mevcuttur. İstatistikle ilgili enteresan hususlarda her şey bundan ibaret değildir. Aksine burada başka şeyler vardır. Örneğin; Kur'an-ı Kerimde “dünya” kelimesi, “ahiret” kelimesi kadar tekrar edilmektedir ki, her birisi 115 kere tekrar edilmektedir. “Melaike (melekler)” kelimesi, “şeyatin (şeytanlar)” kelimesi kadar tekrar edilmektedir ki, her birisi 88 kere tekrar edilmektedir. “Küfür” kelimesi, “iman” kelimesi kadar tekrar edilmektedir ki, her biri 17 kere tekrar edilmektedir. “İblis” kelimesi, “istiaze” lafzı kadar tekrar edilmektedir ki, her biri 11 kez tekrar edilmektedir. “Kâfirin (kâfirler)” kelimesi, “nar (ateş)” kelimesinin sayısı kadar tekrar edilmektedir. Elbette ateş, kâfirlerden başkası için değildir. “Harb (savaş)” kelimesi, “esrâ (esirler)” kelimesi kadar tekrar edilmektedir. Esirler, harbin doğurduğu sonuçlardan başka bir şey değildir. Yine, “şehr (ay)” kelimesi, yılın aylarının sayısı olan 12 kere tekrar edilmektedir. “Yevm (gün)” kelimesi, yılın günlerinin sayısı olan 365 kere tekrar edilmektedir. “Eyyam (günler)” kelimesi, ayın günlerinin (ortalama) sayısı olan 30 kere tekrar edilmektedir.¹⁵

Söz konusu istatistiksel bilgilerin dışında Kur'an'ın, kelimeleri kullanmada da kendisine has özellikleri vardır. Nitekim o, pek çok kelimeyi, anlatma metodunda açık bir gayeye işaret edecek şekilde kendisine has bir üslupla kullanmıştır. Bunun örneklerinden olarak Kur'an, “رياح Riyâh (rüzgârlar)” kelimesini, “hayır ve rahmet” bağlamında kullanmaktadır. “ريح Rih (rüzgâr)” kelimesini ise “şer ve cezalandırmalar” bağlamında kullanmaktadır. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Rahmetinin önünden rüzgârları müjdeleyici olarak gönderen O'dur.*”¹⁶ Ve şöyle demektedir: “*Rüzgârları müjdeleyiciler olarak göndermesi ve rahmetinden size tattırması onun ayetlerindedir.*”¹⁷ Hâlbuki kelimeyi tekil olarak kullandığında şöyle

¹⁵ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, s. 11-13; Bu noktada “yevm” ve “eyyam” ile ilgili olarak şu hatırlatmada bulunmakta fayda vardır: Tekil bir kelimeyi sıfat olarak kullanma, çokluğa işaret eder; çoğul bir kelimeyi sıfat olarak kullanma ise azlığa işaret eder. Örneğin “eşcar müsmirât (meyveli ağaçlar)” sözü, ağaçların sayısının az olduğuna işaret eder. Şayet “eşcar müsmire” denirse, öncekinin aksine ağaçların çok olduğuna işaret eder.

¹⁶ A'râf, 7/57; ayrıca bkz., Furkân, 25/48; Neml, 27/63.

¹⁷ Rûm, 30/46.

demektedir: “Bir rüzgâr gibi ki onda yakıcı bir ateş vardır ve nefislerine zulmeden bir topluluğun ekinine isabet edip onu yok ediverdi.”¹⁸ Yine der ki: “İçinde acıklı bir azap bulunan bir rüzgâr.”¹⁹ Gene der ki: “Onlar, yakıcı ve sarsıcı bir rüzgârla yok edildiler.”²⁰

“Rîh (rüzgâr)” kelimesini, yalnızca bir yerde “hayır” bağlamında kullanmaktadır ki onda da peşinden hemen şerri zikretmektedir. O da Yüce Allah’ın şu sözüdür: “Hani siz bir gemideydiniz de o gemiler onları güzel bir rüzgârla götürüyordu, derken onunla şımardılar, ona şiddetli bir rüzgâr geldi, her taraftan onlara dalgalar hücumla başladı.”²¹ Burada anlatılan durum da netice itibarıyla güzel olmayan bir sonudur.

Bunun örneklerinden bir tanesi de, “عیون uyûn ve اعین e’yun (gözler)” kelimelerini kullanma konusunda Kur’an’ın kendisine has olan tarzıdır.²² Zira “uyûn” kelimesini, yalnızca suyun gözeleri/kaynakları anlamında kullanmaktadır. Gerçekten “uyûn” kelimesi Kur’an-ı Kerimde on yerde geçmektedir ki hepsi de suyun gözeleri anlamındadır. Yüce Allah’ın “Bahçeler ve su kaynakları içinde”²³ sözünde ile “gölgeler ve su kaynakları içinde”²⁴ sözünde olduğu gibi.

Hâlbuki “عین ayn (göz)” kelimesinin diğer çoğulu olan “e’yun” kelimesini, gören gözler anlamında kullanmaktadır. Yüce Allah’ın şu sözünde olduğu gibi: “O kimseler ki, (e’yunuhum) gözleri benim zikrime karşı örtülüdür”²⁵ Yine “İnsanların (e’yun) gözlerini büyülediler”²⁶ sözü ile “(e’yunehum) onların gözlerini, yaşla dolup taşarken görürsün”²⁷ sözünde olduğu gibi.

Kur’an’ın kendisine has kullanımları çok fazladır. Kelimelere ait bu enteresan matematiksel ve sayısal özgün kullanımla beraber Kur’an’ın anlatım tarzı, edebiyat ve sanatın zirvesindedir.

2. Kur’an’daki İfadelerin Yapısal-Dilsel Özellikleri

Kur’an-ı Kerim, kelimenin yapısını son derece dikkatli ve hikmetli bir şekilde kullanmaktadır. İfadeler gelişigüzel değildir, aksine bir gayeyi

¹⁸ Âl-i İmrân, 3/117.

¹⁹ Ahkâf, 46/24.

²⁰ Hâkka, 69/6.

²¹ Yûnus, 10/22.

²² Uyûn ve e’yun kelimeleri, göz anlamına gelen “ayn” kelimesinin iki farklı çoğul kalıbıdır.

²³ Hicr, 15/45.

²⁴ Mürselât, 77/41.

²⁵ Kehf, 18/101.

²⁶ A’raf, 7/116.

²⁷ Mâide, 5/83.

gerçekleştirecek şekilde bilinçli olarak seçilmişlerdir. Mesela bunlardan bir tanesi, fiil ve isimlerin kullanımınıdır. Bilindiği üzere fiil, oluş ve yenilenmeyi ifade eder; isim ise, değişmezliği gösterir. Örneğin şöyle denir: “يَتَعَلَّمُ / Yete’ellemu / O öğreniyor; مُتَعَلِّمٌ / Müte’ellim / o öğrenmiştir. “Yete’ellemu / O öğreniyor” ifadesi, olayın oluşmasını ve devam etmesini gösterir. Yani o öğrenme yolunda ilerliyor, demektir. “Müte’ellim (öğrenmiş)” ise bunun aksinedir. Çünkü bu, işin tamamlanıp değişmez bir özellik halini aldığını ifade eder. Artık öğrenme sıfatı, ona sahip olan kişide yerleşip kökleşmiştir. “يَحْفَظُ / Yehfezu / O ezberliyor; حَافِظٌ / Hafız / o ezberlemiştir” sözü de benzeri bir örnektir. Zira “yehfezu (ezberliyor)” ifadesi, olayın meydana gelmesine ve yenilenmesine işaret eder. “Hafız (ezberlemiş)” ifadesi ise, bu sıfata sahip olan kişide ezberleme işinin kalıcı hale geldiğine ve istikrar bulduğuna işaret eder.²⁸

Bazen iş henüz gerçekleşmemiş olmakla birlikte Kur’an-ı Kerim, isim sığası kullanır ki bununla işin gerçekleşmiş, kökleşmiş ve değişmez bir hal almış derecesinde kesin olacağını ifade etmiş olmaktadır. Bu durum, “onun görevinde başarısızlığa uğrayacağını düşünüyor musun?” sorusuna şu cevabı vermen gibidir: “O başarısızdır.” Bu, senin elde ettiğin bilgilere güvenmen dolayısıyladır. Yani iş, henüz fiili olarak gerçekleşmemiş olmasına rağmen eldeki bilgiler sebebiyle sanki tamamlanmış ve meydana gelmiş gibidir.²⁹ Yüce Allah’ın Nuh peygambere söylediği şu sözü bu türdendir: “O zulmedenler hakkında benimle pazarlığa kalkışma! Şüphesiz ki onlar boğulanlardır (مَغْرُقُونَ / muğrekûn).”³⁰ Dikkat edilirse ayette şöyle dememektedir: “Ben onları boğacağım veya onlar boğulacaklardır.” Buna göre işin kesinlikle olacağı vurgulanmış olmaktadır. Yani sanki boğulma işi, olmuş ve bitmiştir. Yine Yüce Allah’ın Lût kavmi hakkındaki şu sözü de benzer bir örnektir: “Elçilerimiz İbrahim’e müjde ile geldikleri zaman dediler ki biz bu kentin halkını yok edicileriz (مُهْلِكُونَ / muhlikû).”³¹ “Yok edeceğiz” demediler. Kur’an olayı isim sığasıyla anlatmaktadır ki kesin olarak meydana geleceğine işaret etsin. Yani sanki helak etme işi, bitmiş ve sabit bir hal almıştır.

Bu durumun örneklerinden bir tanesi de Yüce Allah’ın şu sözüdür: “Sen onların içinde olduğun sürece Allah onlara azap edecek değildir

²⁸ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta’bîru’l-Kur’anî*, s. 22.

²⁹ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta’bîru’l-Kur’anî*, s. 22.

³⁰ Hûd, 11/37.

³¹ Ankebût, 29/31.

(liyu'ezzibehum); onlar istiğfar ettikleri sürece Allah onlara azap edici değildir (mu'ezzibehum)."³²

Ayetin baş taraflarında fiil getirirken (ليعذبهم / liyu'ezzibehum), sonrasında isim (مُعَذِّبِهِمْ / mu'ezzibehum) getirmektedir. Bu şu sebeptedir: Yüce Allah "istiğfarı", azabı engelleyen devamlı bir gerekçe kılmaktadır. Peygamberin onların aralarında kalması ise bunun tersinedir, zira azap etmeme, peygamberin onların aralarında kalmasıyla sınırlıdır.³³ Böylece kalıcı olan durumu isim kalıbıyla ifade ederken, geçici olan durumu fiil kalıbıyla ifade etmektedir. Bu, Yüce Allah'ın şu sözünün de bir benzeridir: "Halkı zalimler olmadıkça (zalimune), biz, ülkeleri yok edici (muhlik) değiliz."³⁴ Zira zulüm, milletlerin helak edilmesinde değişmez-kalıcı bir sebeptir. İşte bu sebeple kalıcılığa işaret etsin diye isim kalıbıyla (muhlik: yok edici) gelmektedir. Sonra, zulüm kavramını fiil kalıbıyla değil de isim kalıbıyla getirip şöyle demektedir: "Halkı zalimlerdir." Hâlbuki "halkı zulmediyorlar" dememektedir. Bunun anlamı şudur: Zulmetmek, onların değişmez bir özellikleri, anlık olarak meydana gelip kaybolmayan aksine içlerinde iyice yerleşip-kökleşmiş bir nitelikleri olmuştur, bu kötü vasıf sebebiyle helak edilmeye müstahak olmuşlardır.³⁵

Bir diğer dikkat çeken nokta da, içlerinde kalıcı-değişmez bir nitelik olmamakla beraber istiğfarları sebebiyle azabı onlardan kaldırdığını söylemesidir. Hâlbuki yalnızca zulüm içlerinde kalıcı-değişmez bir vasıf olduğunda onları helak etmektedir. Zira istiğfar kavramını fiil kalıbıyla kullanmakta (yesteğfirun), zulüm kavramını ise isim kalıbıyla (zâlimûne) kullanmaktadır. Bu da kusursuz ve yüce olan Allah'ın, kullarına karşı rahmetinden başka bir şey değildir.³⁶

Yüce Allah'ın münafıkların vasıfları hakkındaki şu sözü de bunun örneklerindendir: "İman edenlere rastladıkları zaman 'iman ettik' dediler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıkları zaman 'gerçekten biz sizinle beraberiz, hakikaten bizler yalnızca alay edicileriz (müstehziûn)' dediler."³⁷ Burada münafıkların mü'minlere söyledikleri sözleriyle, kendi arkadaşlarına söyledikleri sözleri farklı kalıplarla ifade edilmektedir. Zira onlar mü'minlere, oluş-bitişe ve geçiciliğe işaret eden fiil cümlesiyle "أَمْنَا/amenna:

³² Enfâl, 8/33.

³³ Zemahşeri, *Keşşâf*, II, 213.

³⁴ Kasas, 28/59.

³⁵ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 26.

³⁶ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 26.

³⁷ Bakara, 2/14.

iman ettik” diye söylenmektedirler. Hâlbuki kendileri gibi münafık olan dostlarına, devamlılığa işaret eden isim cümlesiyle “*أنا معكم* /inna me’ekum: şüphesiz ki biz sizinle beraberiz” diye seslenmektedirler. Bu durum imana dair söyledikleri sözün tamamen gönülden ve içten gelmemesi, kendi yandaşlarına haber vererek söyledikleri sözlerin ise gönülden gelmesi, Yahudilikte sebat etmeleri, küfür inancında karar kılmaları sebebiyledir. Bu sebeple anlamı pekiştirme ve güçlendirme gereği duyulmuştur.³⁸

Kur’an-ı Kerim’deki bir başka ifade inceliği de şudur: Yüce Allah’ın kendisiyle nitelendirilmesi uygun olmayan şeyler hakkında, sadece fiil formları kullanılmaktadır. Mesela Yüce Allah’ın şu sözü böyledir: “*Allah, zalimleri saptırır-yoldan çıkarır (يضل / yudillu)*.”³⁹ Ve şöyle demektedir: “*Şüphesiz ki Allah, iman edenleri hidayete erdiricidir (هادي / hadi: isim kalıbı)*.”⁴⁰ Evet, Yüce Allah “idlâl: saptırma-yoldan çıkarma” kavramını kullanırken, onu sadece fiil kalıbıyla kendisine nispet etmektedir. Amaç, bunun ihtiyaç anında ortaya çıkan bir iş olduğunu göstermektir, hak edene bu muameleyi yapar demektir. Bu işi kendisine isim kalıbı yoluyla nispet etmemektedir. Bundaki amaç ise bunun Allah’ın kalıcı sıfatlarından ve niteliklerinden olmadığını göstermektir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*İşte Allah, aşırı giden şüpheci kimseleri böyle saptırır.*”⁴¹ Ve yine şöyle demektedir: “*Allah, kâfirleri böyle saptırır.*”⁴² Ve şöyle demektedir: “*Onunla ancak fasıkları saptırır.*”⁴³

Öte yandan Kur’an idlâl/saptırma sıfatıyla, şeytanı vasıflandırmaktadır. Mesela şöyle demektedir: “*Bu, şeytanın işlerindedir, hakikaten o, bir düşman, apaçık bir saptırıcıdır (مضل / mudil)*.”⁴⁴ Burada “saptırmayı” şeytanın sabit-kalıcı bir niteliği kılmaktadır. Ayrıca onun hakkında fiil kalıbını da kullanarak şöyle der: “*(Kimi insan) her azgın şeytanın ardına düşer. Şeytan hakkında, ‘her kim onu dost edinirse, mutlaka o kimseyi saptırır (yudilluh) ve onu cehennem azabına sürükler’ diye yazılmıştır.*”⁴⁵ Şeytan ise kendisi hakkında şöyle demektedir: “*Andolsun, onları mutlaka saptıracağım*

³⁸ Bediüzzaman Said Nursi, *İşârâtü’l-İcâz*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 115-118.

³⁹ İbrahim, 14/27; Kur’an-ı Kerim’in, Yüce Allah hakkında Mudill (saptırıcı) şeklinde isim formunu kullanmaması, onun açıklama tarzında gösterdiği hassasiyetin en güzel örneklerinden bir tanesidir ki bu durum, o yüce kitabın her şeyiyle Yaratıcı’nın eseri olduğunu gösteren güzel, edebi bir işarettir.

⁴⁰ Hâcc, 22/54.

⁴¹ Mü’min, 40/34.

⁴² Mü’min, 40/74.

⁴³ Bakara, 2/26.

⁴⁴ Kasas, 28/15.

⁴⁵ Hâcc, 22/3-4.

ve mutlaka kuruntulara boğacağım.”⁴⁶ Böylelikle (Kur'an) “idlâli/saptırmayı”, şeytanın hem sabit-kalıcı bir sıfatı, hem de tekrarlanagelen bir özelliği kılmaktadır. Beri taraftan Cenab-ı Allah, yüce zatının hem sabit-kalıcı hem de tekrarlanagelen sıfatı olarak “hidayeti” vurgulamaktadır: “Hiç şüphesiz ki Allah, iman eden kimselere hidayet edicidir (hadi: isim kalıbı; yol gösterici).”⁴⁷ Yine şöyle buyurmaktadır: “Gerçekten Rabbin, hidayet verici ve yardım edici olarak yeter.”⁴⁸ Ve şöyle demektedir: “Allah onunla, rızasını arayanlara selamet yollarını hidayet eder (yehdi: gösterir; fiil kalıbı).”⁴⁹ Başka bir ayette şöyle demektedir: “De ki: Allah, hak olana hidayet eder.”⁵⁰ O halde, isimle fiil kalıpları arasında farklılıklar ve incelikler mevcuttur.

Bu tür örneklerden bir tanesi de Yüce Allah'ın, Yakup peygamberin diliyle ifade ettiği şu sözüdür: “Üzerine sahte bir kan bulaştırdıkları gömleğini getirdiler. Yakup dedi ki: ‘Hayır! Nefisleriniz sizi aldatıp böyle bir işe sürükledi. O halde (bana düşen) güzel bir sabırdır (صَبْرٌ جَمِيلٌ / sabrun cemil). Anlattıklarınıza karşı yardımı istenecek olan ancak Allah'tır.”⁵¹ Ayette “sabır” kelimesi, merfu / ötreli kullanılmaktadır. Bu demektir ki isim cümlesi takdir edilir. Buna göre Yakup, upuzun ve devamlı olan, sonu bilinmeyen belki de ömrünün geri kalan kısmını kapsayacak olan bir sabır için kendisini hazırlamış olmaktadır. Bu yüzden fethayla “fesabren” denmemiştir, öyle dense, fiil takdir edilir ve açılımı şu olurdu: Leesbiru sabren: Hakikaten sabredeceğim. Bu ise isim kalıbıyla getirilen ifadeye göre geçici olan bir sabre işaret eder, kalıcı ve devamlı olan sabrı ifade etmezdi.⁵²

Kur'an'ın öteki kelime yapılarıyla ilgili kullanımı da böyledir. Çünkü o, söz konusu yapıları sanatlı ve enteresan bir kullanımla kullanmakta, onları mucizevî bir şekilde yerleştirmektedir. Mesela bunlardan bir tanesi, bir fiili kullanıp onun kendi masdarını kullanmaması, aksine türetmede onunla ilgili bulunan başka bir fiilin masdarını getirmesidir. Böyle yapmakla, fiilin manasıyla masdarın manasını en yakın ve en kolay yoldan bir araya getirmektedir. Buna şu ayet örnek verilebilir: “Rabbinin ismini an-zikret ve ona çokça-istekli olarak kesintisiz bir şekilde yönel.”⁵³ Burada “تَبَتَّلْ / tebettel: gerçekten isteyerek yönel” fiilini kullanmakta ancak bu fiilin kendi

⁴⁶ Nisâ, 4/119.

⁴⁷ Hâcc, 22/54.

⁴⁸ Furkân, 25/31.

⁴⁹ Mâide, 5/16.

⁵⁰ Yûnus, 10/35.

⁵¹ Yûsuf, 23/18.

⁵² Bk., Zemahşeri, Keşşâf, II, 444.

⁵³ Müzzemmil, 73/8.

masdarını kullanmamaktadır.⁵⁴ Bunun aksine başka bir kalıptan gelen fiilin masdarını kullanmaktadır ki bu “tefil kalıbından bettele: çoklukla yöneldi” fiilidir. Çünkü “tebettele” fiilinin masdarı “tebettül”dür. Bilindiği üzere “tefe’ale” kalıbının masdarı “tefe’ul” olur, “ta’alleme: taallüm” ve “tekaddeme: tekaddüm” gibi. “تبتّل / Tebtıl”e gelince, o “bettele”nin masdarıdır, “alleme: ta’lim” ve “azzeme: ta’zim” de olduğu gibi. Burada beklenen Kur’an’ın şöyle demesidir: “Tebettel ileyi tebettülen”. Ancak Kur’an böyle dememektedir. Bunun sebebi ise, Kur’an’ın “tebettül” ile “tebtıl”in manasını bir araya getirip birleştirmek istemesidir. Zira “tefe’ale” vezninde gelen “tebettele”, aşamalı bir meydana gelişi ve neticenin meydana gelmesi için külfet ve zorluğa rağmen ciddi bir istek ve gayreti ifade etmektedir. Tecessese (aşamalı olarak büyük bir istekle araştırdı), tederrece (aşamalı ve ciddi bir istekle yaptı), temeşşa (ısrarlı ve istekli bir şekilde yürüdü) ve bunun gibi. Şüphesiz ki “tecessüs”, “tederrüc” ve diğer fiillerde aşamalı ve külfete rağmen ciddi istek ve gayretle yapılma anlamı vardır. Mesela “temeşşa”da istek ve gayretle beraber aşamalı bir yürüme anlamı vardır ki “meşsa: (yürüdü)” fiilinde böyle bir anlam bulunmamaktadır.⁵⁵

“Fe’ale” kalıbına gelince, çokluk ve mübalağa ifade eder. Bu şuna benzer: “كسر Kesere (kırdı)” ve “كسّر / Kessere (parçaladı)”. Şeddeli olarak gelen “كسّر / kessere” kalıbında bir mübalağa ve çokluk anlamı vardır ki sülasi yani üç harfli olarak kullanılan “كسر / kesere (kırdı)” kalıbında bu anlam yoktur.⁵⁶ Buna göre mesela “kessertu el-kalem” sözü, kalemi paramparça ettiğini ifade eder. Hâlbuki “kesertu el-kalem” sözü bunun aksinedir, zira bu söz onu bir kere kırdığını ifade eder. Yine “katta’tu el-lahm” sözü de böyledir. Çünkü bu ifade eti kıyıp-paramparça ettiğini ifade eder. Hâlbuki şeddesiz olan “kata’tu el-lahm” sözün bunun tersinedir, çünkü bu, senin eti bir kere kestiğini ifade eder. Yüce Allah, ayetteki “tebettele” fiilini kullandı ki zorluğa rağmen aşamalı bir süreklilik ifade etsin, sonrasında başka bir mana olan çokluğu ifade etmek üzere de tef’ıl kalıbından masdarı kullandı. Böylelikle iki manayı özlü bir tek ibarede bir araya getirmiş oldu.

Şayet “tebettele” fiilinin masdarını getirip de “tebettel ileyi tebettülen” deseydi, bu sadece tederrüc yani aşamalı bir süreklilik manasını

⁵⁴ “Kul için, her şeyi terkedip ibadete yöneldiğinde, tebettele (tam bir samimiyetle ve her şeyden elini çekmiş olarak yöneldi) denilir.” Ebu Zekeriyya Yahya b. Ziyad Ferrâ, *Meâni'l-Kur'an*, Tahkik ve tahrir: Şeyh Doktor İmadü'd-Din İbn Seyyid Ali'd-Derviş, Alemlü'l-Kutub, Beyrut 2011, II, 914.

⁵⁵ Bk., Sâmîrrâi, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, s. 34.

⁵⁶ Bk., Abduh Racihî, *et-Tetbîku's-Sarfî*, Daru'n-Nehdetü'l-Arabiyye, Beyrut-Lübnan, 2014, s. 34.

ifade ederdi. Aynı şekilde şayet “bettil nefseke ileyhi tebtilen” deseydi, bu ifade de sadece teksiri yani çokluğu ifade ederdi. Ancak o iki manayı kasdetmek istediğinden fiili bir kalıptan, masdarı ise başka bir kalıptan getirdi ve iki manayı tek ifadede birleştirmiş oldu. Böylece sanki şöyle denmiş gibidir: Tebettel ileyhi tebettülen (aşamalı bir şekilde gayret ve azimle Allah’a yönel) ve bettil nefseke ileyhi tebtilen (nefsini çoklukla Allah’a yönlendir). Bu şekilde iki mana fiil ve masdarından anlaşılabilir. Bu Kur’an’da çokça bulunmaktadır ki kısa ve özlü söz söylemenin en güzel örneklerindedir.”⁵⁷

Ayetteki cümlenin bütün güzelliği sadece bundan ibaret değildir. Aksine burada başka bir sanatlı ve eğitimsel duruma da işaret vardır. Şöyle ki Kur’an, öncelikle tedricilik (aşamalı oluş) manasına işaret eden fiili getirmektedir sonra çokluk ve fazlalığa işaret eden masdarı getirmektedir. Bu ise eğitimde hikmetli bir yönlendirmedir. Çünkü asıl olan, insanın aşamalı bir şekilde az olandan çok olana geçiş yapmasıdır. Buna göre mana şöyle olur: Nefsini aşamalı bir şekilde Allah’a yönelmeye ve kullukta bulunmaya sevk et ki kullukta çokluğa varabilesin. Başka bir tabirle, kulluğa aşamalı bir çabayla başla, çok yapmakla sonlandır. Burada çokluk ve fazlalığa işaret eden kalıbı önce getirip sonrasında aşamalı oluş ve gayrete işaret eden kalıbı getirmesi hikmete uygun olmazdı. Aksine yaratılışa uygun olan yol, insanın nefsinin bir şeye azdan çoğa ve fazlalığa olacak şekilde aşamalı olarak alıştırmasıdır ki bundan amaç, bu eylemin onun için kalıcı bir nitelik haline almasıdır. Öyleyse Kur’an burada, aynı zamanda eğitimsel bir durumu da gözleterek ifadeyi kullanmaktadır.

Başka enteresan bir durum da şudur: Aşamalı oluş ve meydana geliş işaret etmek için fiil kalıbı kullanmaktadır. Çünkü fiil kalıbı, meydana geliş ve tekrarlanmaya işaret eder. Bu sebeple şöyle demektedir: Tebettel (aşamalı ve tekrarlı bir şekilde yönel). Sonrasında arttırma, çokluk ve kalıcılık manası için isim kalıbı kullanır ki bu kalıcılığa ve çokluğa işaret eder. Zira bu, kullukta arzu edilen kalıcı bir niteliktir. Tederrüc/aşamalı oluş hali ise, geçici bir durumdur ve bu durumdan çıkış arzu edilir, devam ve kalıcılık istenmez. Böylece her mana için ona uygun olan kalıp kullanılmış olmaktadır.⁵⁸

⁵⁷ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 35.

⁵⁸ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 35-36.

Bazen Kur'an, herhangi bir yerde bir kalıp kullanırken sonra başka bir yerde bu kalıptan vazgeçebilmektedir. Yani bağlam ve mananın gerektirdiği şekilde onu başka bir kalıba dönüştürebilmektedir.

Yüce Allah'ın şu sözü bu tür örneklerden biridir: "Evet, kâfirler, aralarından bir uyarıcının gelmesine şaşılar ve şöyle dediler: Bu tuhaf bir şeydir (هذا شيء عجيب)."⁵⁹ Ve şu sözü: "(İbrahim'in karısı) dedi ki; vay başıma gelenler! Ben bir yaşlı kadın ve bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Gerçekten bu çok tuhaf bir şey (إنّ هذا لشيء عجيب), dedi."⁶⁰ Ve bir başka yerde geçen şu sözü: "İlahları bir tek ilah mı yaptı? Gerçekten bu, çok çok tuhaf bir şey (إنّ هذا لشيء عجاب)!"⁶¹

Görülmektedir ki Kur'an, Kâf suresinde "هذا شيء عجيب / hâzâ şey'un acîb (bu tuhaf bir şeydir)" derken, Hûd suresinde "إنّ هذا لشيء عجيب / inne hâzâ leşey'un acîb (hakikaten bu çok tuhaf bir şeydir)"; Sâd suresinde ise "إنّ هذا لشيء عجاب / inne hâzâ leşey'un ucâb (hakikaten bu çok çok tuhaf bir şeydir)" demektedir ve "acîb" kalıbından "ucâb" kalıbına geçiş yapmaktadır. Bu ise, tuhafılıkta durumun gereğine göre bir aşama bildirir. Örneğin Kâf suresindeki ayette, inkârcıların kendilerinden bir uyarıcı gelmesini tuhaf karşıladıklarını anlatır ki onlar şöyle demektedirler: "Hâzâ şey'un acîb (bu tuhaf bir şeydir)." Hûd suresinde anlatılan tuhafılık ise daha büyüktür. Çünkü yaşlı ve menapozda olan bir kadının doğurması alışlagelenin dışındadır.⁶² Kaldı ki kocası da iyice yaşlanmıştır. Tüm bunlar ise sıra dışılığı ve tuhafılığı getirir. İşte bu sebeplerle "tuhaflık" durumunu, "İnne" ve "lam" ile güçlendirerek şöyle demektedir: "İnne hâzâ leşey'un acîb (şüphesiz ki inne) bu çok (le) tuhaf bir durumdur."⁶³ Sâd suresine gelince, şirk koşanların içinde buldukları tuhaflık kat be kat daha büyüktür. Zira onlara göre, boğazlarına kadar şirke battıkları bir durumda, Allah'ın tek olduğuna iman etmeleri ve şirki inkâr etmeleri mümkün değildir. Hâlbuki İslam gelir gelmez onları şirkten uzaklaştırmak istedi ve tevhide davet etti. Onlar ise bu kelimeyi kabul etmeye karşılık kılıç kuşanmayı ve uzun bir savaş ilan etmeyi daha kolay gördüler. Onlara göre savaş, kelime-i tevhide söylemekten daha kolaydı. İşte bunlardan dolayı onların içinde buldukları tuhaflık çok çok

⁵⁹ Kâf, 50/2.

⁶⁰ Hûd, 11/72.

⁶¹ Sâd, 38/5; "Ucâb, son derece tuhaf demektir." Kâdî Nâsiruddîn Ebu Said Abdullah İbn Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî Beydavî, (v. 685) *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, I-II C, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut 2011, II, 307.

⁶² "Bunun üzerine karısı bir çığlık kopararak yönelip elini yüzüne vurdu. Ben kısır bir kocakarıyım (nasıl çocuğum olabilir) dedi." Zâriyât, 51/29.

⁶³ Hûd, 11/72.

daha büyüktü. Bu sebeple Kur'an, "inne" ve "lam"ı getirmekle beraber, "acib" kalıbından "ucâb" kalıbına da geçiş yaptı. Arapça'da "fuâl" kalıbı "feil" kalıbından daha güçlüdür. Mesela "Tuval (çok uzun)" kelimesi "tevîl (uzun)" kelimesinden daha güçlüdür. Mesela "huve reculun tavîl (o uzun bir adamdır)" dediğinde bu, benzeri olan bir uzunluktur. Hâlbuki sıra dışı bir uzunluğa sahip ise şöyle denir: "Huve reculun tuvâl (o çok çok uzundur)"⁶⁴

Kur'an bazen de manadaki inceliği gözeterek, aynı kökten türeyen iki kalıbı bir arada kullanabilmektedir. Bunun örneği Yüce Allah'ın şu sözü gibidir: "er-Rahmân er-Rahîm". Bilindiği üzere "Rahmân", "fe'lân" veznindedir; "rahîm" ise "fe'îl" veznindedir, Kur'an ikisini bir arada kullanmaktadır.⁶⁵ Durum şu ki "fe'lân" kalıbı, bir yandan manada mübalağa ve çokluğa,⁶⁶ bir yandan da yenilenip-tekrarlanan geçici olan niteliklere işaret etmektedir.⁶⁷ Örneğin "'atşân (susamış)", "cev'ân (acıkmış)" ve "ğadbân (kızgın)" ve bunun gibi. Gerçekte susamış kimsedeki susamışlık kalıcı bir sıfat değildir, bilakis geçicidir ve değişkendir. Acıkmış ve kızgın sıfatları da böyledir. "Fe'îl" kalıbı ise bunun aksinedir. Zira bu kalıp kalıcılığa işaret eder. "Kerîm (cömert)", "behîl (cimri)", "tavîl (uzun)" ve "cemîl (güzel)" sıfatlarında olduğu gibi. Bunlar kalıcı sıfatlardır. Örneğin "tavîl (uzun)" nitelikte "atşân (susamış)" gibi; "kabîh (çirkin)" de "cev'ân" gibi değildir. Bu (fe'lân) kalıbının oluşa-meydana gelmeye işaret ettiği günlük dilimizde de açıktır. Mesela meydana gelişi kastettiğin zaman şöyle dersin: "Huve da'fân: O zayıf olmuş". Ancak kalıcılığı kastedersen şöyle dersin: "Huve da'îf: o zayıftır". Semnân (kilolu olmuş) ve semîn (kilolu) da böyledir. Ve yine "Erâke tevlâne (seni uzamış görüyorum)" dediğinde şöyle cevap verilmiştir: "Ene tavîl munzu's-siğer (ben küçüklükten beri uzunum)".⁶⁸

Bu "fe'lân" kalıbını, "fe'îl" kalıbından ayıran en belirgin farktır. Öyleyse "fe'lân" kalıbı çokluk ve mübalağanın yanında oluş ve tekrar ifade etmektedir; "fe'îl" kalıbı ise kalıcılığı ifade etmektedir. Kusursuz olan Allah, zatı için iki vasfı bir arada kullanmaktadır. Bu sebeple Rahmânü'd-Dünya,

⁶⁴ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, s. 37.

⁶⁵ Bk., Zemaşşeri, *Keşşâf*, I, 26.

⁶⁶ Zemaşşeri, *Keşşâf*, I, 26. Örneğin Yüce Allah, dünyada mü'min-kafir ayırmadan herkese rahmetinin hazinelerinden ihsan etmektedir. Hâlbuki ahirette sadece müminlere ihsanda bulunacaktır. O yüzden Rahman daha çok dünyaya, Rahim ise daha ziyade ahirete bakar denilmiştir.

⁶⁷ Sâmirrâi, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, s. 39.

⁶⁸ Bk., Sâmirrâi, *et-Ta'bîru'l-Kur'ânî*, s. 38.

Rahîmu'l-Ahiret denmektedir. Zira dünyadaki ikramlar geçicidir, ahirettekiler ise ebedidir, ayrıca dünyada hem mü'mine hem de kâfire ayırt etmeden nimet vermektedir, hâlbuki ahirette nimetini sadece mü'minlere verecektir.

3. Takdîm ve Te'hîr

Takdîm (öne alma) ve te'hîre (sonraya bırakmaya) ait haller de mana incelikleri açısından önemli bir husustur. Bazen bir kelime, kendisinde amel eden amilinden önce getirilir. Şu örneklerde olduğu gibi: “خالدا اعطيت / Haliden a'taytu (Halid'e verdim)”;⁶⁹ “بمحمد اقتديت / Bimuhammedin i'ktedeytu (Muhammed'e uydum)”.⁷⁰ Bazen de kendisinde amel eden amille ilgili olmaksızın bazı kelimeler, diğerinden önce getirilir. Buna şu ayetleri örnek gösterebiliriz: “وما اهلّ به لغير الله و Vemâ uhille bihî liğayrillah (ve adanan şeyler, Allah'tan başkasına)”⁷¹ “وما اهلّ لغير الله به و Vemâ uhille liğayrillah bih (ve Allah'tan başkasına adanan şeyler)”⁷² Şu söz de bunun gibi bir örnektir: “اعرت خالدا كتابي / E'ertu Haliden kitabî (Halid'e kitabımı ödünç verdim)” ve “اعرت خالدا كتابي / E'ertu kitabî Haliden (Kitabımı Halid'e ödünç verdim.)”⁷³

Bu tür ifadelerin Kur'an'da örnekleri çoktur. Örneğin Fatiha suresindeki şu ayet bunun örneklerinden birisidir: “اياك نعبد و اياك نستعين / İyyâke na'budu ve iyyâke neste'in / اهدنا الصراط المستقيم / İhdine's-sirâte'l-müstakîm”⁷⁴ Burada Kur'an, me'ul/nesne olan iyyâke (sana) zamirini, ibadet ve istiâne fiillerinden önce getirdi.⁷⁵ Hidayet fiilinde ise böyle bir şey yapmadı ve “اهد ايتانا iyyânâ ihdi (sadece bizi hidayete erdir)” demedi. Hâlbuki önceki iki fiilde zamirleri öne almıştı. Bunun sebebi ise şudur: İbadet ve istiâne (yardım isteme), Yüce Allah'a hâs olması gereken iki şeydir. Zira ondan başkasına kulluk yapılmaz, ondan başkasından yardım istenmez.⁷⁶ Hâlbuki hidayet herkes için istenir, bu yüzden hidayette zamiri öne alma yoluna gidilmedi.

Yüce Allah'ın şu sözünde de durum aynıdır: “على الله فليتوكل المتوكلون / Alellâhi felyetevekkilil mutevekkilûne (Tevekkül eden kimseler, sadece

⁶⁹ Eğer burada takdim yapılmasaydı cümle şöyle gelirdi: “A'taytu Haliden”. Tercümede gene “Halid'e verdim” denir. Ancak takdim yapıldığı zaman Halid'e verdiği dair özel bir vurgu söz konusu olmaktadır. Sanki şöyle denmiş gibi olur: “Başkasına değil, Halid'e verdim.”

⁷⁰ Burada da benzer bir durum söz konusu olmaktadır. Muhammed kelimesi takdim edilince, anlam şöyle olmaktadır: “Başkasına değil özellikle Muhammed'e uydum, onun yolundan gittim” demektir.

⁷¹ Bakara, 2/173.

⁷² Mâide, 5/3.

⁷³ Sâmîrrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 49-51.

⁷⁴ Fâtiha, 1/5-6.

⁷⁵ Bk., Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, I, 9-10.

⁷⁶ Bk., Sâmîrrâî, *et-Ta'biru'l-Kur'anî*, s. 49.

sâ'e)"⁸³ Kur'an bu ayette, haber olan zarfı (عنده / indehu/yanındadır), mübtedâdan (özne olan ilmu's-sâ'e) önce getirmektedir. Bu önceki ayetin bir benzeridir.

Bunun bir benzeri de Yüce Allah'ın şu sözüdür: "Gaybın anahtarları yalnızca O'nun yanındadır. Onları, O'ndan başkası asla bilemez. (ve 'indehu mefatihu'l-gayb la ye'lemuha illa hu)"⁸⁴ Burada da haber olan zarfı ('indehu/عنده), mübteda olan "mefatihu'l-gayb" ifadesinden önce getirmektedir. Bu, Yüce Allah'ın tek başına gayb ilmine sahip olması dolayısıyladır.

Gerçekten Kur'an-ı Kerim, diğer hususlarda olduğu gibi bu takdîm-te'hîr sanatında da kelimeleri, en mükemmel şekilde hak ettikleri bir tarzda kullanma konusunda zirveye ulaşmıştır. "سمع / Sem' (işitme)" kelimesinin "بصر / basar (görme)"dan önce getirilmesi de, bunun örneklerinden birisi olarak kabul edilebilir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: "O işitendir, görendir."⁸⁵ Ve şöyle demektedir: "Hiç şüphesiz ki O işitendir, görendir."⁸⁶ Başka bir ayette şöyle demektedir: "Şüphesiz biz insanı, karışım halindeki az bir sudan yarattık ve onu imtihan edeceğiz. Bu sebeple onu işitir ve görür kıldık."⁸⁷ Dikkat edilirse bu ayetlerde işitmeyi görmeden önce zikretmektedir. Ve şöyle buyurmaktadır: "Onlar, kendilerine Rablerinin ayetleri hatırlatıldığı zaman, ona sağır (صمّ / summen) ve kör (عميانا / 'umyânen) kesilmezler."⁸⁸ Ayette, "summ (sağır)" kelimesi -ki onlar işitme özelliğini kaybedenlerdir-, "'umyan (kör)" kelimesinden önce -ki onlar görme özelliğini kaybedenlerdir- getirilmiştir. Denildi ki bu işitmenin, görmeden daha üstün olması sebebiyledir.⁸⁹ Bunun delili, Allah'ın hiç şüphesiz sağır bir peygamber göndermemesidir. Ancak peygamber, Yakup (a.s.)da olduğu gibi kör olabilir. Zira o, çocuğunu kaybedince görme yeteneğini geçici olarak kaybetti. Hiç şüphesiz peygamberlik görevi açısından bakıldığında açık olan, işitmenin görmeden daha üstün olduğudur. Zira görmeyen bir kimse de anlayabilir ve peygamberliğin gayelerini kavrayabilir. Şüphesiz peygamberlerin en önemli görevleri, Allah'tan aldıklarını tebliğ etmeleridir. Görmeyen kimsenin, gören gibi elçiliği tebliğ etmesi ve onu kavraması mümkündür. Ancak işitmeyen kimsenin, kolay bir şekilde tebliğ yapması

⁸³ Lokmân, 31/34.

⁸⁴ En'âm, 6/59.

⁸⁵ Şûrâ, 42/11 ve bk., Mü'min, 40/20.

⁸⁶ İsrâ, 17/1; Mü'min, 40/56.

⁸⁷ İnsân, 76/2.

⁸⁸ Furkân, 25/73.

⁸⁹ Bk., Sâmîrrâi, *et-Ta'biru'l-Kur'ani*, s. 55.

mümkün değildir. Zira sağır olan, anlama konusunda genel anlamda kör olandan daha zayıftır. Bu yüzden, sağır olanların aksine kör olanlardan büyük âlimler ortaya çıkmıştır. Bu hususun tebliğiyle ilgisi sebebiyle işitmenin öncelikle zikredilmesi daha uygundur.⁹⁰

İşitmenin görmeden önce zikredilmiş olmasının, üstünlük dışında başka bir sebebinin de olması mümkündür. O da şudur: Gerçekten işitmenin derecesi/alanı, görmenin derecesinden/alanından daha azdır. Bu sebeple, derecelendirmede kısıdan uzuna bir sıralama olmak üzere daha az olan dereceyi öncelikle zikretmiş olmaktadır. Bundan dolayı Musa, Firavun hakkında “Ey Rabbimiz! Şüphesiz biz, onun bize karşı aşırı davranmasından yahut azmasından korkuyoruz”⁹¹ dediğinde, Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “Dedi ki; korkmayın, hiç şüphesiz ki ben sizinle beraber işitiyor ve görüyorum.”⁹² Ayette işitmeyi önce zikretti çünkü işitme yakın olmaya işaret eder. Zira seni işiten kimse normalde sana yakın olur. Ancak seni gören böyle değildir, hiç şüphesiz o, uzak da olabilir. Tabi ki Allah’ın işitmesinden hiçbir şeyin kaçıp kurtulabilmesi mümkün değildir.⁹³ Bununla birlikte bu psikolojiyi insana yaşatması, manevi destek anlamında oldukça önemlidir.

Yine, Kur’an-ı Kerim’de “سمع sem’ (işitme)” kelimesinin “علم ilim” kelimesinden önce getirilmesi de bunun örneklerinden kabul edilebilir. “Evet, O; işitendir, bilendir.”⁹⁴; “Şüphesiz ki O; işitendir, bilendir.”⁹⁵ Bu söz “korkutma ve tehdit içeren bir haberdur. İşitme ile söze başlandı çünkü onun sesler ve hareketlerin hışırtısı gibi yakın olan şeylerle ilgisi vardır. Hiç şüphesiz senin hissettiğini ve sesinin gizli olanını işiten kimse normalde “o biliyor” denilen kimseden sana daha yakındır. Tabi ki Yüce Allah’ın ilmi, gizli ve açık, yakın ve uzak olan her şeyi kapsar. Ancak korkutma makamında “işitenin” önce zikredilmesi, “bileni” zikretmekten daha etkilidir. Öyleyse onu öne almak daha uygundur. Şöyle denmesi de mümkündür: Şüphesiz “işitme”, ilmin (bilmenin) araçlarından bir tanesidir bu sebeple öne geçmiştir.⁹⁶

⁹⁰ Sâmîrrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 55-56.

⁹¹ Tâ-hâ, 20/45.

⁹² Tâ-hâ, 20/46.

⁹³ Allah’ın işitmesinden hiç bir şeyin kaçıp kurtulma şansının bulunmamasına rağmen, dilde ifade edilen böyle bir yakınlık, bu belâğati fark edebilece bir huzur vermektedir.

⁹⁴ Bakara, 2/137.

⁹⁵ Enfâl, 8/61.

⁹⁶ Sâmîrrâî, *et-Ta’biru’l-Kur’ânî*, s. 55-56.

Sonuç

Kur'an beşer kelamı olmayıp edebiyat, belagat ve fesahat alanında mucize olduğundan, elbette her bir suresi, her bir ayeti, her bir cümlesi, her bir kelimesi hatta her bir harfi olabilecek alternatifler içinde en güzel ve en uygun olan üslupla gelmiştir. Böyle bir kitabın ise her unsuru hikmet yüklü ve mesaj içeriklidir. Bu mesajları ne kadar başarılı bir şekilde algılayıp akademik çalışmalarımıza intikal ettirebilirsek, o oranda başarılı olacağımız muhakkaktır.

Bu bakış açısı, hiçbir şekilde 'meal okumamalı' noktasına götürme amacı güden bir çaba değildir. Elbette meal ve tefsirler okunmalıdır, ancak bilhassa tek başına meallerle hatta tefsirlerden sadece sınırlı bir kısmıyla yetinmenin ne kadar eksik kalacağı da görülmüş olmaktadır. O halde "beşikten mezara kadar ilim" prensibinden hareketle, bilginin en muhkem kalesi olan Kur'an'la irtibatın çok yönlü olmak üzere daima canlı ve diri tutulması, onun daha sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi ve yaşantıya aktarılabilmesi için gereklidir. Böyle bir çabanın neticesi olarak Kur'an'a ait yansımaları, psikoloji ve estetiğe varacak şekilde hayatın çok farklı alanlarında daha fazla görme imkânına sahip olunabilecektir.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerîm

Beyzâvî, Kadı Nasıruddin Ebu Said Abdullah İbn Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî, *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, I-II C, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2011.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (V. 1361/1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, (I-X C.), (Sadeleştirme), Azim Dağıtım, İstanbul tsz.

Ferrâ, Ebu Zekerıyya Yahyâ b. Ziyâd, *Meâni'l-Kur'ân*, tah. İ'mâdu'd-Dîn İbn Seyyid Ali'd-Derviş, Alemu'l-Kutub, Beyrut 2011.

İbn Kesîr, Ebu'l Fidâ İsmail ed-Dimeşkî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, (I-III C.), İhtisâr ve Tahkîk: Sabûnî, Muhammed Ali, Daru'l-Fikir, Beyrut 1419.

Nursî, Saîd, *İşaratü'l-İ'caz*, Zehra Yayıncılık, İstanbul 2006.

Racihî, Abduh, *et-Tetbîku's-Sarfî*, Daru'n-Nehdeti'l-Arabiyye, Beyrut-Lübnan 2014.

Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefâsîr*, Daru's-Sabunî, Kahire 2009.

Sâmirrâî, Fâdıl Sâlih, *et-Ta'bîru'l-Kur'anî*, Dar-u Ammâr, Ammân-Ürdün 2006.

Zemahşerî, Cârullah Ebu'l Kasım Mahmûd b. Ömer, (467-538 h.), *el-Keşşâf* (I-IV C.), el-Mektebetu't-Tevfikiyye, Kahire 2012.